

ИСКУСТВЕНА ВИТАГЕНА НАСТАВА

И УВОДНЕ НАПОМЕНЕ И ДИДАКТИЧКИ ИНСТРУМЕНТАРИЈУМ
И АКТУЕЛИЗАЦИЈА ЖИВОТНОГ ИСКУСТВА И МОДЕЛИ
ИСКУСТВЕНЕ НАСТАВЕ

Уводне напомене

У Русији се веома много истражују могућности да се наставни процес учини делотворнијим и ефикаснијим. Ради тога развијено је више теоријских праваца и концепција који се и практично проверавају. Један од новијих праваца јесте *искуствена настава* коју је теоријски поставио и разрадио А. С. Белкин. Он је свој теоријски концепт назвао *витагеном наставом*, а ми смо његов атрибут *витагена* превели као *искуствена* или описно *настава на основу животног искуства ученика* што и јесте основно полазиште овога правца. Можда би дословнији превод био *животносна*, али такав придев не би био у духу српскога језика.

Основна идеја од које полази Белкин је да се оствари сарадња између ученика и наставника, да се сједине образовање и самообразовање коришћењем ученичког животног искуства. У наставном процесу треба да се примењује холистички приступ у коме се инсистира на целовитости знања. У искуственој настави није реч о било каквом животном искуству. Спорадично искуство у коме животна информација није проживљена и која за појединца нема неку вредност није основа ове врсте наставе. Темељ за искуствену наставу је животна информација која је постала саставни део уче-

никове личности и која се може актуелизовати у одговарајућим ситуацијама.

Дефиниција. Искусствена (витагена) настава се дефинише као настава заснована на актуелизацији животног искуства ученика ради стицања знања. Животна информација, док се преточи у животно искуство, прелази пут од а) примарне још неиздиференциране перцепције, б) улази у процес вредновања када појединац сагледава њен општељудски значај и њену вредност за себе лично и в) долази у завршну оријентациону фазу када је појединац усмерава да би је запамтио.

Сарадња наставника и ученика. У искусственој настави веома важно место има сарадња ученика и наставника у којој треба да се постигне свест о заједничким циљевима, да се разграниче функције учесника у сарадничком процесу од којих се очекује да се узајамно помажу у реализацији циљева. Белкин наглашава да степен сарадње зависи од узраста ученика. У предшколском периоду максимална је улога одраслих, а минимална деце; у млађем школском узрасту улога одраслих је одлучујућа, али расте улога деце; у млађем адолесцентном периоду и даље доминирају одрасли, али је улога ученика у сарадњи веома значајна; у старијем адолесцентном периоду па надаље улога ученика у сарадњи достиже врло висок ниво ако је наставник сараднички расположен.

Из којих извора ученици апсорбују животне информације и синтетишу их у своје искуство? Ти извори су: научна и уметничка остварења, животна свакодневница, образовне активности.

Процес стицања знања. У теоријском концепту искуственог образовања најважнији је процес стицања знања. У традиционалној настави наставник *преноси* знања ученицима и тај систем преношења се сматра основном вредношћу, а не знање само по себи. Пошто је ученик у пасивном положају, он није носилац вредносног знања, јер знања се више сматрају средством за остваривање циљева, а мање као циљ стицања вредности. За ученика треба да је вредно само оно зна-

ње које он сматра значајним за себе, које је осетио, разумео, доживео и ускладиштио у дугорочну меморију. Он користи животно искуство да знања претвори у вредност.

Дидактички инструментаријум

Постоји више услова који доприносе да се животна информација претвори у дидактички инструментаријум.

Први услов је формирање (васпитавање) вредносног односа према научном знању.

Друго, однос према незнању. Постоје две врсте незнања: незнање као потпуно одсуство информација, односно непостојање жеље да се добију информације и незнање као начин сазнавања у образовном процесу. Ово друго незнање је педагошка категорија и испољава се као сазнавање граница знања, као подстицај мисаоној активности, чинилац самореализације личности, начин стицања новог знања, извор професионалне рефлексije, чинилац психолошке заштите.

Треће, формирање представа о вишедимензионалности образовног процеса. Важно је да ученици не схвате образовање само као апсорбовање знања, него и као емотивни процес у коме проживљавају радње и активности. Наставник треба да доживљава успех и неуспех свакога ученика. Образовање треба да буде у функцији формирања непоновљиве личности.

Четврто, индивидуални приступ. Овакав приступ је неопходан ради развијања социјалних квалитета, а он подразумева ослонац на позитивне стране ученикове личности, оптимистички приступ, узимање у обзир ученикових интересовања и подстицање његовог свестраног развоја. Друштву

су потребне јаке индивидуалности, а не конфекцијске личности.

Пето, ослонац на подсвест. У подсвести се налази материјал који је у међувремену заборављен, а који може бити расположив у сећању ако би се обезбедили одговарајући услови. Животно искуство може бити концентрисано у подсвести и може се испољавати у различитим манифестацијама личности кроз мотивацију или подстицаје. Сврха ослањања на подсвест у искусвеној настави је да се користе машта и стваралаштво ученика у њиховом најранијем испољавању.

Актуелизација животног искуства

Актуелизација животног искуства ученика може бити снажан чинилац у успешној организацији наставног процеса. Белкин то одређује као холизам (руски израз *голографија*). Под холизмом се подразумева схватање да организам у физиолошком и психолошком смислу може да функционише само као целина. Људски мозак се не може објаснити збиром својих функција него само целином. Ток и садржај људског мишљења има смисла само ако се посматра у целини или у целовитим сегментима. Социјални односи такође се заснивају на целовитим перцепцијама других и заједничком целином интеракције.

В. Кукушин *холистички приступ* пројекције у настави посматра као процес обимног обухватања проучаваног садржаја и стања која у себи спајају најмање три пројекције са векторима усмереним ка центру. Искусвена пројекција је животна информација коју наставник актуализује у наставном процесу у припреми за излагање новог знања. Вектор: *ученик → знање → наставник*.

Стереопројекција је информација која иде од наставника кад овај користи ученикову искуствену информацију: *Наставник* → *знање* → *ученик*.

Модели искуствене наставе

Холистички приступ почиње информацијом пристиглом из различитих извора – из туђег искуства, прочитаних књига, медија масовног комуницирања, разговора са стручњацима, уметницима, привредницима. Белкин наводи више различитих начина за реализацију холистичког приступа које ми укратко интерпретирамо:

- *Ретроспективна анализа животног искуства.* Користи се да би се искуство ученика повезало са градивом које треба обрадити. Наставник се ослања на аналитичке способности и вештине ученика који треба да упореде вредносне информације из градива са животним информацијама које сами поседују и да, на основу тога, извуку закључке потребне за реализацију образовних циљева. Наставник сучељава искуствена знања ученика и њихова знања из градива и настоји да сагледа у чему су несагласности и одступања и при томе се ослања на научне чињенице покушавајући да максимално искористи ученичка искуства у наставном процесу.
- *Актуелизација животног искуства ученика.* Пре него што пређе на излагање новог градива наставник настоји да утврди резерве знања које су ученици стекли у животној свакодневници. Он се труди да дијагностикује мисаоне могућности појединачних ученика и одељења као целине, да ученике психолошки припреми за пријем и коришћење нових информација потребних за стварање проблемске ситуације. Типично питање које се поставља

ученицима је: *Шта ви знате о ...* Мора се водити рачуна да постављени задаци повезани са актуелизованим животним искуством буду усклађени са могућностима ученика, да облик актуелизације одговара узрасту, да актуелизација животног искуства буде праћена ученичким успехом и да подстиче њихов оптимизам.

- *Напредна пројекција предавања.* Сврха је да се образовно искуство преклопи преко животног. Зато није добро да наставник почне предавање речима *сада ћете сазнати нешто ново*, него је упутније да каже ученицима о којој ће теми бити речи следећи пут и да им предложи да размисле шта о њој знају и да се присете да ли су се са њом сусретали.
- *Допунско конструисање незавршеног образовног модела.* Примењује се када треба актуелизовати не толико искуствена знања колико креативни потенцијал личности и њену тежњу да се самореализује. Наставник даје ученицима почетну иницијативу, започиње рад или предлаже контуре, а ученици треба да га заврше користећи своје животно искуство.
- *Временска, садржајна и просторна синхронизација.* Наставник излаже градиво откривајући временске, просторне и садржајне везе између чињеница, догађаја, појава и процеса. За ту сврху су погодне синхроне табеле из историје, просторне пројекције у математици, међусобна условљеност хемијских, физичких, физиолошких процеса, картографске пројекције итд. Животно искуство се овде не испољава у савладавању знања и формирању вештина него у перцепцији садржаја који треба савладати. Од ученика се тражи да наставни материјал доживљавају свестрано јер је и живот вишедимензионалан.
- *Животне аналогije у наставном раду.* Од ученика треба тражити да се присете неког догађаја, личности, појаве који асоцирају на садржај који треба изложити. Корис-

тимо пример из наше народне књижевности. *Који је познати српски јунак (према народној песми) штитио народ од зулума и насиља?* Очекивани одговор је *Краљевић Марко*. Актуелизацијом те теме ученици се уводе у обраду народне песме *Болани Дојчин*.

- *Искусствено персонификовање објеката живе и неживе природе.* Суштина је у оличавању (придавању људских особина) предметима живе и неживе природе чиме се ученици уводе у суштину неких односа. Илустративан пример је наша народна приповетка *Немушти језик* у којој човек разуме језик животиња, што је тајна коју не сме да ода јер ће, у противном, умрети. Захваљујући томе, он научи нешто од петла и сачува тајну од насртљиве жене. Ту су људски односи виђени очима животиња. Басне су најприкладнији материјал за персонификовање животињског света.
- *Стваралачка синтеза образовних садржаја.* Циљ је да се образовни садржај представи целовито као стваралачки трансформисан. Овај приступ је посебно погодан у тзв. *уметничким предметима*. Могућ је, на пример, следећи редослед на часу *ликовне културе*: а) демонстрација слајдова и слика који приказују културу народа различитих епоха; б) демонстрација предмета материјалне културе; в) ученици уметнички приказују предмете материјалне културе из било које историјске епохе; г) креативни рад ученика – ученици креирају властиту композицију од различитих предмета материјалне културе.
- *Стваралачко моделовање идеалних образовних садржаја.* Циљ је да се омогући ученицима да маштовито моделују образовни садржај користећи животно искуство и информације стечене у образовном процесу. Синтезом тих двеју компонената треба да се добије нешто ново у чему елементи стварности нису најбитнији него ученикова замисао. Детаљи из реалног живота су само градивни елеменат за учениково стваралаштво. Ученицима се, на при-

мер, може дати задатак да обраде тему *Кад бих имао чизме од седам миља*.